

MALKOÇOĞLU TÜRBESİ

Gebze'de
XIV. yüzyılda yapılmış açık türbe.

Çoban Mustafa Paşa Külliyesi'nin sokak aşırı karşısında bulunmaktadır. Yakın tarihlere gelinceye kadar büyük bir kabristanın içinde yer almaktaydı. Cephesindeki sülüs hatla oyma olarak işlenmiş iki satırlık mermer kitâbeden türbenin, kimliği hakkında açık bilgi elde edilemeyen, 787'de (1385) vefat etmiş Mehmed b. Malkoç adlı bir kişiye ait olduğu öğrenilmektedir. Ekrem Hakkı Ayverdi'ye göre Edirne'de de günümüzde izi kalmayan bir Malkoç Bey Camii bulunmaktaydı (*Osmanlı Mi'mârîsi I*, s. 294). Ayverdi, Edirne tarihçisi Ahmed Bâdî Efendi'den naklen bu Malkoç Bey'in Sivas sancak beyi olarak 804'te (1401-1402) esir düştüğünü ve esaretten döndükten az sonra öldüğünü bildirir ki bu zatın Malkoç Mustafa Bey olduğu bilinmektedir (bk. MALKOÇOĞULLARI). Gebze'deki türbede yatanın da Mustafa Bey'in kendisinden önce vefat eden oğlu olabileceğini tahmin etmektedir.

Osmanlı Beyliği'nin batıya, Bizans'a doğru yayılması sırasında yapılan ilk mimari eserlerden olan Malkoçoğlu Türbesi pek iyi korunamadığından XX. yüzyıl başlarında oldukça harap ve kısmen yıkık durumdaydı. Ağabeyi Osman Hamdi Bey'in buradaki geniş arazisi ve kıyıdaki köşk dolayısıyla Gebze'yi iyi tanıyan Halil Ethem (Eldem) bu türbeyi inceleyip 1912'de kitâbesini yayımlamış, ayrıca estampajını yaptırarak bunu 1933 yılında 417 parça kitâbe kopyası ile birlikte Türk Tarih Kurumu'na bağışlamıştır. Tarihî öneminin belirlenmesine rağmen Malkoçoğlu Türbesi gerektiği kadar özenle korunmadığı için sonraki dönemlerde iyice harap olmuştur. 1940'lı yıllarda sadece büyük köşe pâyeleri görülebilen türbenin içinde bulunduğu mezarlık sonraları bütünyle ortadan kaldırılmış, sadece Malkoçoğlu Türbesi'nin yeri muhafaza edilmiştir. 1948'de Gebze'deki bir ilkokula kaldırıldığı Hasan Rıza Ergezen tarafından bildirilen kitâbenin ise bugün nerede bulunduğu öğrenilememiştir.

Bu kitâbenin bir özelliği, iki satırlık yazının etrafındaki çerçevenin kenarlarında dağılmış biçimde Grek harflerinin yer almasıdır. Halil Ethem Bey makalesinde bu harflerin Stephanos tou Mastoros (Usta Stephanos) olarak okunduğunu ileri sür-

müştür. Gerçekten bu harfler "Usta Ştephanos"u ifade ediyorsa bu takdirde türbe Bizanslı bir Rum yapı ustası tarafından inşa edilmiş olmalıdır. Bu imzanın türbeyi yapana mı yoksa sadece kitâbeyi mermer işleyene mi ait olduğu hususunda Halil Ethem Bey tereddütte kalmıştır. Malkoçoğlu Türbesi'nin yapımında bir yerli Rum'un payı olması, İzmit körfezinin kuzey kıyısının Osmanlı Beyliği tarafından yeni fethedildiği yıllar için olağan dışı değildir. Gebze ve çevresi 732'ye (1332) doğru fethedilip birkaç defa el değiştirmesinin ardından ancak 823'te (1420) kesin olarak Osmanlı toprağına katıldığına göre türbenin bu arada ne olduğu bilinmemektedir.

Malkoçoğlu Türbesi'nin yıkılmadan önce herhalde Halil Ethem Bey'in müze müdürlüğü sırasında çekilmiş, İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde saklanan bir fotoğrafı ile yine aynı yerde görevli olan yüksek mimar Hasan Ergezen tarafından 1945'e doğru çizilmiş planı ve rölövesi vardır. Türbe, yaklaşık 6 x 6 m. ölçüsünde kare biçimli bir bina olup gerek son dönem Bizans gerekse erken Osmanlı binalarında kullanılan karma taş ve tuğla dizileri halinde yapılmıştı. Dört cephesinde ikişer yuvarlak kemer bulunuyordu. Bunlar taş ve aralarında tuğlalık olmak üzere inşa edilmişti. Yapıda klasik sivri Türk kemerinin değil yarım yuvarlak Bizans kemer biçiminin kullanılması da mimarın yerli bir Rum olması ihtimalini destekler. Kemerlerin başlangıcında köşe pâyelerinde bir mermer silme uzanıyordu. Cephele- rin birinde iki kemer arasındaki yüzeyde 0,87 x 0,38 m. ölçüsündeki kitâbe yer almıştı. Kemerlerin aralarında evvelce ağaç gergiler olduğu bunların fotoğraftaki izin-

den anlaşılır. Ekrem Hakkı Ayverdi, pâyenin dışındaki deliklerin yapım sırasında kurulan iskeleye ait olduğu görüşündeyse de bunların geniş ahşap bir saçağı taşıyan desteklerin saplandığı yuvalar olması da muhtemeldir. Her cephede bulunan ikiz kemerler ortada bir mermer sütuna dayanıyordu. Bu sütunların üstünde Bizans-İon tipi denilen başlıkların yer alması, bunların Bizans kalıntılarının alınarak tekrar kullanılmış devşirme malzeme olduğunu göstermektedir.

Türbe, erken Osmanlı döneminde yeni fethedilen yerlerde velîler ve gazi erenler için yapılan açık türbeler geleneğini sürdürmekle beraber her cephedeki çifte kemerleriyle onlardan çok değişik bir mimariye sahip olduğunu göstermektedir. Üstünün ise piramit biçiminde kâgır bir küllâhla örtülmesi olduğu tahmin edilmektedir. Osmanlı mimarisinde çok nadir olan bu türbenin bir örneği Bursa'da Yıldırım Bayezid'in zevcesi Devlet Hatun'a aittir. Halil Ethem Bey 1910'larda Malkoçoğlu Türbesi'nin içinde yalnız bir kabir görmüştür. Hasan Ergezen'in rölövesinde ise biri büyük, diğeri küçük iki mezar işaretlenmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi I*, s. 294, 303-305; Erdem Yücel, *Gebze ve Eskişehir*, İstanbul 1976, s. 36-37; Halil Ethem [Eldem], "Gekbüze'de 787 Tarihli Bir Osmanlı Kitâbesi", *TOEM*, VII (1332), s. 228-235; Uluğ İğdemir, "Merhum Halil Ethem Eldem'in Türk Tarih Kurumuna Armağan Ettiği Türk-İslâm Devri Kitabe Estampajları", *TTK Belleten*, IV/16 (1940), s. 551, nr. 47; Hasan Rıza Ergezen, "Malkoç Türbesi", *TTOK Belleteni*, sy. 73 (1948), s. 15-17.

SEMAYİ EYİCE

MALKOÇOĞULLARI

Osmanlı Devleti'nde
özellikle XV ve XVI. yüzyıllarda
faaliyet gösteren bir akıncı ailesi.

Malkoçoğlu Türbesi – Gebze / Kocaeli

Diğer akıncı aileleri Mihaloğulları, Evrenosoğulları ve Turahanoğulları gibi Osmanlı Devleti'nin kuruluş devrinde Anadolu ve Rumeli'de önemli hizmetlerde bulunmuş olan Malkoçoğulları'nın Bosna'nın Malkovich ailesine mensup oldukları ileri sürülür. Ailenin bilinen ilk ferdi, Yıldırım Bayezid döneminde Sivas'ta kale muhafızı olan Malkoç Mustafa Bey'dir (*Anonim Tevârih-i Âli-Osmân*, s. 39-40). 802'de (1400) Sivas Kalesi muhafızı olan Mustafa Bey, Timur 805 (1402) yılında Sivas'ı kuşattığı zaman şehri on sekiz gün savunmuş, ancak merkezden yardım gel-

meyince hiç kimsenin hayatına dokunulmayacağına dair Timur'dan söz alarak kaleyi teslim etmiştir. Bir süre Timur'un elinde esir kalan Mustafa Bey aynı yıl ölmüştür. Osmanlı tarih yazarlarının verdiği bilgilerle arşiv belgeleri incelendiğinde Malkoç Mustafa Bey'in neslinden gelen akıncı beylerinin Rumeli'de, özellikle Silistre ve çevresinde faaliyet gösterdikleri anlaşılmaktadır. Günümüzde Balkan şehirlerinde bulunan, akıncı beylerinin yaptırmış olduğu mimari eserlerle vakfiyelerdeki şecereler ve mezar kitâbeleri de kaynaklardaki bilgileri doğrulamaktadır.

Malkoç Mustafa Bey'in oğulları Bâli Bey ve Yahyâ Paşa, Fâtih Sultan Mehmed ve II. Bayezid devirlerinin önemli akıncı beylerindendi. İstanbul'un fethinde de hizmet eden Bâli Bey Arnavutluk, Dalmasya ve Eflak'a düzenlediği akınlarda önemli başarılar kazandı. 883'te (1478) Semendire, 891'de (1486) Silistre sancak beyi oldu. Boğdan'ın Osmanlı hâkimiyetine girmesinde önemli rol oynadı. Daha sonra akıncı beyi olan Bâli Bey, Mihaloğulları'ndan Ali ve İskender Bey ile Evrenosoğlu İlsâ beylerle birlikte Macaristan taraflarında akınlar yapmış, ancak pek çok ganimetle dönerken Erdel (Transilvanya) voyvodası tarafından mağlûp edilmiştir (İbn Kemal, VII, 423). Bâli Bey, II. Bayezid devrinde 904'te (1498-99) yapılan Boğdan seferine de katılmış, aynı yıl Lehistan üzerine iki defa akın yapmıştır. Bu bölgedeki başarılı akınlardan dolayı Varşova fâtihisi olarak ün kazanmış, muhtemelen 916 (1510) yılında vefat etmiştir. Bâli Bey'in Saraybosna'da bir mescidi bulunmaktadır.

Bâli Bey'in oğulları da babaları gibi akıncı olmuş, bunlardan Damad Ali Bey Sofya, Tur Ali Bey Silistre sancak beyliğine getirilmiştir. Yavuz Sultan Selim'in 920'deki (1514) Çaldıran seferine katılan bu beyler savaşta şehid düşmüşlerdir. Hamza Bey ismindeki diğer bir oğlu da 1501 yılındaki mücadelelerde çok genç yaşta alay beyi iken şehid olmuştur. Bâli Bey'in bir başka oğlu Sinan Bey XVI. yüzyıl başlarında Aydın sancak beyi olarak görev yapmıştır.

Malkoçoğulları'nın atası olan Mustafa Bey'in Damad Yahyâ Paşa ismindeki oğlu da Rumeli'de akıncı olarak sancak beyliği ve beylerbeyilik görevlerinde bulunmuştur. 880-886 (1475-1481) yılları arasında Bosna beylerbeyi, 886-887 (1481-1482) ve 893-899 (1488-1494) yıllarında olmak üzere iki defa Rumeli beylerbeyi, 899-907 (1494-1501) yılları arasında tekrar Bosna beylerbeyi olmuştur. Ardından Anadolu beylerbeyi olan Yahyâ Paşa,

üçüncü defa Rumeli beylerbeyi olduktan sonra 910-913 (1504-1507) yıllarında vezir olarak görev yapmış ve 913'te (1507) vefat etmiştir. Damad Yahyâ Paşa'nın Filibe, Tatarpazarcığı ve Sofya'da yaptırdığı birçok mimari eser vardır. Ayrıca Lofça'da hamam, Saraybosna'da cami (889/1484), İstanbul Kadırga'da cami ve mektep, Üsküp'te kendi adını taşıyan mahallede bir külliye inşa ettirmiştir. Sonraki yıllarda akıncı beyliği yapan Malkoçoğulları daha çok Yahyâ Paşa neslinden geldikleri için Yahyâpaşazâdeler diye anılmıştır.

Yahyâ Paşa'nın Sultanzâde Koca Bâli Paşa, Gazi Ahmed Bey ve Mehmed Paşa adlarındaki oğulları Rumeli'de akıncı beyi olarak faaliyet göstermişlerdir. Bunlardan Koca Bâli Paşa genç yaşta akına başlamış, Mohaç Meydan Muharebesi'nde öcünü kumandanı olmuştur. Ardından Semendire sancak beyliğine tayin edilen Koca Bâli Paşa'ya bu görevi yanında Belgrad muhafızlığı verilmiş, daha sonra Bosna ve Belgrad sancak beyliği, 949-950'de (1542-1543) ise Budin beylerbeyliği tevcih edilmiştir. Akıncı beyi olarak bulunduğu şehirlerde cami ve medrese gibi birçok hayır eseri yaptırmıştır.

Yahyâ Paşa'nın Gazi Ahmed Bey ismindeki oğlu Alacahisar, İnebahti ve İstolni-Belgrad'da akıncı sancak beyi olmuş, 951'de (1544) vefat etmiştir. Budin'de medresesi vardır. Yahyâ Paşa'nın diğer oğlu Mehmed Paşa da Vidin, Semendire ve Belgrad'da sancak beyliğinde bulunmuştur. 909-955 (1503-1548) yılları arasında yaşadığı bilinen Mehmed Paşa daha çok Mora yarımadasında faaliyet göstermiştir. 935'te (1529) Bavyera ve Moravya'ya da akınlar yapmış, 950-955 (1543-1548) yılları arasında Budin beylerbeyi olmuştur. Belgrad'da cami, medrese, sebil, han ve imareti bulunan Mehmed Paşa, Osmanlılar'ın XVI. yüzyılda Rumeli'deki akıncı beyleri arasında en güçlü ve başarılı olanıdır. Oğullarından Arslan Paşa Semendire ve Vülçitrın sancak beyliği yapmış, 972-973'te (1565-1566) Budin beylerbeyliğinde bulduktan sonra Sokullu Mehmed Paşa'nın etkisiyle idam edilmiştir. Pırlepe'de cami ve Budin'de sebil ile baruthâne ve Baruthâne Kalesi gibi mimari eserleri vardır. Mehmed Paşa'nın diğer oğlu Derviş Bey 950'de (1543) Segedin, 959'da (1552) İstolni-Belgrad sancak beyi olmuştur. Malkoçoğulları Rumeli dışında Anadolu ve Mısır'da da çeşitli hizmetler yapmışlardır. Mısır beylerbeyi olan Ali Paşa'nın Malkoçoğulları'ndan olduğu

bilinmektedir. Malkoçoğlu Ali Paşa 1012'de (1603) Yemişçi Hasan Paşa'nın yerine sadrazamlığa getirilmiş ve İstanbul'a çağrılmıştır. Yavuz unvanıyla da tanınan Ali Paşa 1013'te (1604) Belgrad'da vefat etmiştir.

Malkoçoğulları Osmanlılar'ın Balkanlar'daki fetihleri, buralara yerleşim politikaları, iskân edilen toprakların Osmanlı kültürüyle bütünleştirilmesi ve Osmanlı gücünün en uç noktalara kadar taşınmasında önemli rol oynamışlardır. Osmanlılar'ın Balkanlar'da yaptığı I. Kosova, Niğbolu, Varna ve II. Kosova gibi büyük meydan muharebelerine de katılmışlardır. Ancak akıncılığın geri plana düştüğü XVII. yüzyılda diğer akıncı aileleriyle birlikte Malkoçoğulları'nın da devirleri kapanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Anonim Tevârih-i Âli-i Osmân (nşr. F. Giese, haz. Nihat Azamat), İstanbul 1992, s. 39-40; Hadîdî, *Tevârih-i Âli-i Osmân* (haz. Necdet Öztürk), İstanbul 1991, s. 378; İbn Kemal, *Tevârih-i Âli-i Osmân*, VII, 210, 399-403, 423-427; Necati Tacan, *Akıncılar ve Mehmed II, Bayazid II Zamanlarında Akıncılık*, İstanbul 1936, tür.yer.; Danişmend, *Kronoloji*, II, 346-347; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 303, 518; II, tür.yer.; a.mlf., "Akıncı", *İA*, I, 239-240; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâstı*, s. 78, 276-277, 482; M. A. Mehmedovski - A. Saiti, "Acte de donation de Yahya Pacha de 1507", *Glasnik*, Üsküp 1954, s. 69-76; Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar*, II, 883-885; Çetin Arslan, "Erken Osmanlı Dönemi (1299-1453)'nde Akıncılar ve Akıncı Beyleri", *Osmanlı*, Ankara 2000, II, 217-225; Fr. Babinger, "Beiträge zur Geschichte des Geschlechtes der Malqoc-oglu's", *Annali*, I, Roma 1940, s. 117-135.

FAHAMETTİN BAŞAR

MALTA

Akdeniz'de Sicilya ile Afrika arasında bir ada devleti.

I. FİZİKİ ve BEŞERÎ COĞRAFYA

II. TARİH

Sicilya kıyılarına 100, Tunus kıyılarına 300 km. uzaklıkta bir büyük (Malta adası: 246 km²), dört küçük (Gozo, Comino, Cominotto ve Filfola adaları) adaya sahip bulunan Malta Cumhuriyeti (Malta dilindeki resmî adı: Repubblika ta Malta, İngilizce: Republic of Malta) tek meclisli (altmış beş üyeli Temsilciler Meclisi) ve çok partili parlamenter rejimle yönetilir. Yüzölçümü 316 km², nüfusu 383.000'dir (2003 tah.). Başşehri Valletta (7000 nüfuslu), diğer önemli şehirleri Birkirkara (21.600), Qormi (18.100), Mosta (17.500), Zabbar (15.000) ve Rabat'tır (13.000).